

Landsbykirkerne som verdens kulturarv

Axel Bolvig

Hover kirke blev ophøjet til Kulturkanon i den ministerielle udgave. Så vidt så godt, eller hvad?

Den er opført af granitkvadersten, men den er i kultur-, kunst-, arkitektur- og religionshistorisk sammenhæng kun en enkelt byggesten i det store enestående projekt, som opførelsen af vores gamle landsbykirker var og fortsat er.

I løbet af 11-1200-tallet blev der rejst flere end 2.000 lokale stenkirker spredt over det ganske land. De fleste opført af sten fra markerne, færre af teglsten, som først blev introduceret i Danmark i 1100-tallets sidste halvdel – et byggeri af et omfang og kvalitet, der står mål med Egyptens pyramider eller Loiredalens slotte og katedraler. Til forskel fra vore 2000 landsbykirker er de to andre af UNESCO taget med på listen over verdens kulturarv.

Det er efter min opfattelse derfor oplagt at opfordre de relevante instanser herhjemme til at overveje muligheden for at indbringe vores middelalderlige landsbykirker for UNESCO til optagelse på kulturarvslisten. Vores forhold til kirkernes vedligeholdelse, bevaring og eventuelle fornyelse lever allerede i stor udstrækning op til UNESCOs formål, som blev nedfældet i konventionen fra 1972. At en optagelse i kulturarven vil forpligte landet til fortsat varetagelse af kirkerne er en direkte fortsættelse af en århundredlang – ubrudt men varierende - tradition.

Utallige af vores mange kirker præger vores landskab. De er minisamfundenes ankerplads. De forsvinder ikke, som det sker med de lokale Brugser, skoler og biblioteker.

De mange sognekirker kan opfattes som et babelstårn, der bare ligger ned og derfor ikke krænker Vorherre, men kun kan glæde ham såvel som alle os andre.

Hover kirke blev kanoniseret, men det er landsbykirkernes store bygningsværk, der burde finde plads side om side med de tre nationale mindesmærker Jellingkomplekset, Roskilde Domkirke og Kronborg, som allerede er optaget på listen over verdens kulturarv.

UNESCO har til formål at finde, beskytte og bevare naturgivne og kulturskabte steder overalt på kloden, hvis de har 'enestående værdi for menneskeheden. Begrebet verdens kulturarv dækker monumenter og bygninger af historisk, æstetisk, arkæologisk, videnskabelig, etnisk eller antropologisk værdi.

Kulturarvslisten er imponerende og alsidig: Den kinesiske mur, pyramiderne, katedralen i Chartres blandt mange andre. Den omfatter ikke kun enkeltstående monumenter som de tre danske, men også monumentgrupper. Historiske bykerner er der ganske mange af, ja Loiredalen er optaget med den begrundelse, at den er et enestående kulturlandskab med historiske byer, landsbyer, slotte, og endda interaktionen mellem befolkning og de fysiske omgivelser.

Der er således principielt ikke noget i UNESCOs vedtægter, som skulle modsætte sig optagelsen af en samlet men decentral arkitektonisk præstation. Loiredalen er ikke så meget mindre end Danmark. Interaktionen mellem landsbykirkerne og

befolkningen er af ældre dato end franskmændenes forhold til Loiredalens slotte og den er på grund af kirkernes funktion tættere og mere personlig.

Jeg skal prøve kort at opridse nogle af argumenterne for at foreslå de gamle landsbykirker optaget en bloc.

Begrundelsen bag optagelsen af Roskilde Domkirke fokuserer ikke alene om kirken som et Gudshus, men som en kulturfaktor, arkitektonisk og historisk. Det samme gør sig gældende for landsbykirkerne.

Hurtigt og markant foretager vores forfædre skiftet fra at bygge i træ til at mure med sten. Og det i en kvalitet, der viser sig holdbar op til dags dato i lang tid fremover. En tilsvarende evne til at tilpasse sig de tilgængelige byggematerialer gør sig gældende.

I Jylland slæbte man granitblokke til byggepladserne og huggede dem møjsommeligt til i store kvadre. Kvaderstenskirkene står for mange som noget af det mest markante i dansk arkitekturhistorie. Stenmangel i det sydvestjyske fik bygherrerne til at importere tufsten fra Rhineggen, for nu skulle der bygges med sten og ikke fortsættes med træ som i Norge.

Østdanskerne anvendte derimod de kampesten, som lå spredt i landskabet. Det blev en anden type bygningsværker. Måske var østdanskerne lidt flove over denne lidt gør-det-let-agtige byggeteknik, for de dækkede kampestenmurene til med pudslag og hvidtekalk, hvori man indridsede fuger. Det skabte et indtryk af et murværk bestående af tilhuggede byggesten à la jysk.

Stort set alle kirker blev opført af lokalbefolkningen og ikke den kirkelige organisation. Ikke småbønder efter fælles beslutning, som Hal Koch demokratisk argumenterede for, men af de store jordbesiddere, godsejere i Østdanmark og proprietærer i Vestdanmark, for at anvende et par anakronistiske betegnelser.

Den fysiske og materialemæssige indsats var enorm. Jeg har i min bog 'Kirkekunstens storhedstid' illustrativt opstillet et gennemsnitligt regnestykke: Til fundamenter, yder- og indermure, murfyld, tømmer- og tækkemateriale, sand, grus osv. må det med datidens ringe transportmidler have været nødvendigt med mindst 3.000 enkelttransporter til hver landsbykirke, svarende til seks millioner kørsler til opførelsen af 2.000 gudshuse. Hvis hver kørsel sættes til tre kilometer hver vej, er der i alt blevet kørt eller slæbt 18 millioner km med materialer samt yderligere 18 millioner km med tomme returlad.

Hvis vi tager højde for landenes forskellige størrelse, kan man hævde, at Danmark byggede lige så meget som i Frankrig. Gallerne har større katedraler, men vi har et vanskeligere byggemateriale.

Franskmændene Jean Gimpel har udregnet, at det franske kirkebyggeri fordrede flere transportere af byggemateriale end man på noget tidspunkt har gjort det i det gamle Egypten. Relativt vurderet ligger vore forfædres indsats på samme niveau.

Dette store byggeri stagnerede ikke. I de to århundreder forud for Reformationen i 1536 var byggeaktiviteten lige så intens som i gründerperioden. Mange kirker blev udvidet og der opførtes våbenhuse, tårne og sakristier. De flade trælofter blev erstattet med hvælvinger.

Og kirkerne fyldtes løbende med andre, begravelser og først og fremmest med en utrolig mængde kunst. En døbefont skulle en kirke have fra starten og de jyske kirker fik ofte flotte udsmykkede portaler. Den jyske stenhuggerkunst er et kapitel for sig.

Kalkmalerier var lige så naturlige dele af de nyopførte kirker. Vi har stadig bevaret en skat af otte hundrede år gamle malerier. Men her sker der ofte fornyelser og de fleste danskere tænker vel mest på de senmiddelalderlige malerier oppe i

hvælvingerne. Kalkmalerier kan i sig selv begrunde en samlet optagelse i verdenskulturarven. De er som stenskulpturen skabt her hjemme.

Altertavler, enkeltskulpturer, krucifikser osv. tilflød kirkerne i en lind strøm oftest som gaver fra enkeltfolk, familier, gilder og lav. Dette private kulturinitiativ får Louisiana, Ordrupgaard, Faaborg Museum til at ligne dværge.

Hertil kommer tiendskatten, som var en tiendedel af landets produktion. En tredjedel heraf skulle gå til bygningernes vedligeholdelse og udsmykning. Produktionen i middelalderen var særdeles ringe målt efter moderne standard, men jeg vover en sammenligning. Danmarks bruttonationalprodukt for 2005 var 1.000 milliarder kroner. 1/30 her af lyder på 36 milliarder, som i princippet skulle tilflyde kirkekunst og –arkitektur! Det svarer til mere end omfanget af alt sort arbejde på årsbasis.

Et enestående træk ved vores kirkehistorie er, at vi med Reformationen ikke oplevede kirkenedlæggelser endsige en billedstorm. Sognefolk og kirkernes patroner ville ikke skille sig af med kirkerne for at spare ved en sammenlægning. Og de hægede om de gamle billeder og træskærerarbejder deres katolske oprindelse til trods. I forhold til landets størrelse har Danmark bevaret virkelig meget af den middelalderlige kunst og arkitektur. Og som tager vare på det.

Selvom protestantismen satsede på ordet og teksten, varede det ikke længe, førend man igen tog fat på udsmykningen. Prædikestole og stolestader installeredes som en følge af satsningen på ordets forkyndelse. Barokaltertavler, epitafier og gravsten tog deres plads i kirkerne, som dog i 1700- og 1800-tallet oplevede en vis ligegyldighed over for billede og bygning.

Den tendens er vendt, både hvad angår indsatsen for at værne om kulturarven og hvad angår nyanskaffelser. Moderne kunstnerisk udsmykning i landsbykirkerne er ikke mere et særsyn. Det er netop beviset for, at det liggende babelstårn stadig er en levende organisme i interaktion med det omgivende miljø.